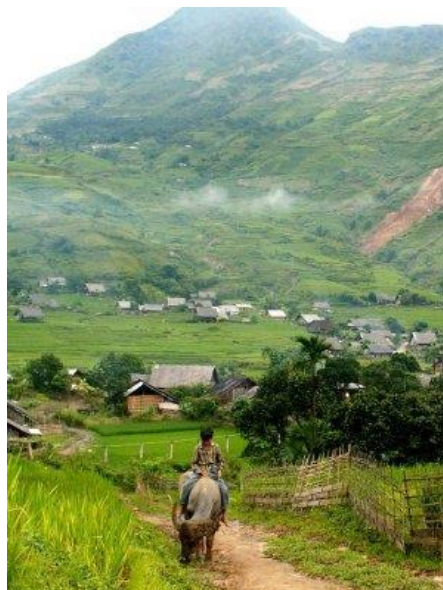
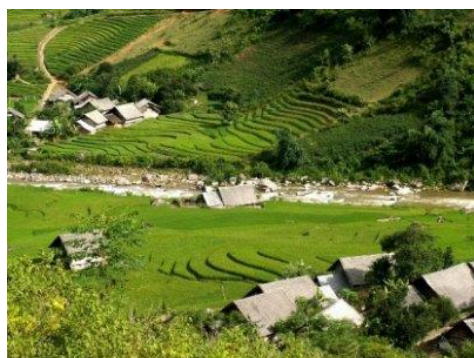

Ba ngày ở Sapa

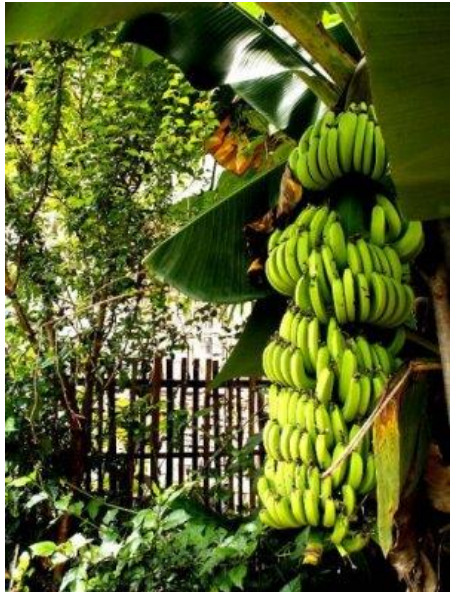
Bài và ảnh Võ Quang Yến

*Đong đưa nhịp khèn, vang xa điệu sáo
Gọi tình yêu ngô lúa sắn khoai
(Nỗi nhớ của người H'mông)
Dương Toàn Thắng*

Bản Hồ

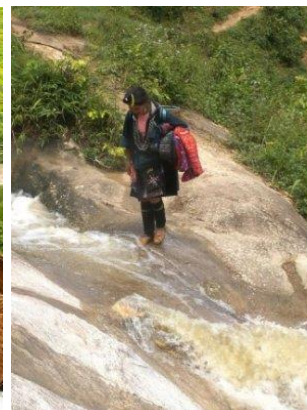
Đi dự những dạ hội ở Paris, tôi thường được ngắm trang phục sắc sỡ các sơn nữ nước ta, nhưng ở trên sân khấu chắc các cô không có sắc đẹp hồn nhiên của phụ nữ trên các sườn đồi với những cánh đồng bậc thang thấp thoáng ánh nắng ban chiều. Vì vậy về Hà Nội rảnh được mấy hôm, tôi không do dự ghi tên đi Sapa vài ngày. Tôi tiếc là ba ngày thì quá ngắn dù chỉ muốn có một ý niệm nhưng thà ít còn hơn không, tôi hớn hờ đáp tàu lửa lên Lào Cai và sáng hôm sau đón xe hàng đưa đi Sapa. Bước ra khỏi thị trấn, nải chuối bên hiên nhà, trái mít dọc thân cây, đũa tre ngêu ngao trên lưng trâu,...khêu gợi biết bao kỷ niệm quê nhà tuy Sapa xa miền Trung quê tôi cả ngàn cây số....

Bản Hồ

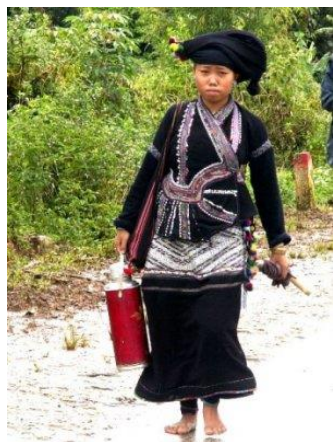
Sapa là một tỉnh lỵ tỉnh Lào Cai ở cực bắc Việt Bắc, tọa lạc ở cao độ 1500m cạnh một nhánh của sông Hồng. Từ một nơi xa lánh, đầu thế kỷ XX Sapa trở thành một thị trấn với một đồn lính và một trụ sở hội truyền giáo cơ đốc. Bắt đầu từ thập niên 50, thương mại được mở mang nhưng ngành du lịch chỉ theo gót phát triển mạnh mẽ sau những năm 2000. Những người dân tộc ít người (14%) H'mông, Dao ít ỏi, mù chữ, để cho người Kinh lo mọi chuyện hoạt động kinh tế, ngay cả gần đây tổ chức đi dạo trong núi, về ngủ ở nhà, xem văn nghệ trong

những tuyến du lịch trực tiếp dính dáng đến người địa phương. Chính quyền hứa một cuộc phát triển kinh tế dựa lên nền du lịch quần chúng và sự tăng trưởng kinh tế mau lẹ bắt đầu với sự xây dựng nhà cửa, khách sạn,...nhưng đến nay vai trò của người dân tộc chưa thấy được khuyến khích và người H'mông thấy vẫn còn nghèo khổ.

Giang Tả Chải

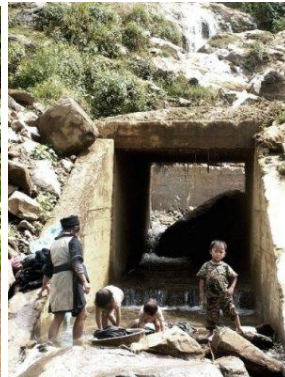
Khoảng trước đây 4000 năm, người H'mông hay Mông sống ở vùng núi nam Trung Quốc và phía bắc các nước Đông Nam Á như Miến Điện, Thái Lan, Lào và Việt Nam. Cách đây hơn 300 năm, họ bắt đầu di cư vào nước ta, sống rải rác ở các tỉnh Việt Bắc như Lào Cai, Sơn La, Hà Giang, Điện Biên trước khi một số tiến dần vào Trung Việt định cư ở các tỉnh Đắc Lắc, Đắc Nông trên Cao nguyên. Sau 1975, một số nhỏ người người H'mông vượt biên qua sống ở Pháp, Hoa Kỳ, Canada, Úc châu. Với dân số một triệu người, hiện nay dân tộc H'mông đứng thứ 8 trong danh sách 54 dân tộc Việt Nam. Các nhà khảo cứu chia người H'mông thành nhiều chi khó phân biệt trong mắt khách du lịch : H'mông Đơ hoặc H'mông Đâu (H'mông trắng) ; H'mông Đu (H'mông Đen) ; H'mông Si (H'mông Đỏ) ; H'mông Dưa (H'mông Xanh) ; H'mông Lênh (H'mông Hoa) ; H'mông Xúa (H'mông Lai) ; Ná Mèo (H'mông Nước). Ở Trung Quốc người H'mông được gọi Miêu, ở Lào Meo, trước kia ở nước ta Mèo. Họ cùng hai dân tộc Dao và Pà Thên thuộc nhóm các dân tộc nói ngôn ngữ H'mông-Dao. Tuy nhiên có những nhóm như Ná Mèo sống kề cận với các dân tộc nói ngôn ngữ Tày-Thái-Việt-Mường thì hết còn giữ những đặc tính H'mông.

Trên đường đi Lai Châu

Theo các nhà dân tộc học, người H'mông từ miền nam Trung Quốc di cư qua Việt Nam theo ba đợt chính. Đợt thứ nhất cuối đời Minh, đầu đời Thanh, vào lúc có phong trào người Miêu chống lại chính sách "cài tổ quy lưu" và bị thất bại. 100 hộ thuộc các tộc Lú, Giàng, từ Quý Châu trước qua các huyện Đồng Văn, Mèo Vạc tỉnh Hà Giang rồi dần dần tiến sâu vào miền đông bắc Việt Nam. Trong đợt thứ hai, một thế kỷ sau, cũng khoảng trên 100 hộ thuộc các tộc Vàng, Lý theo cùng đường qua Đồng Văn. Đồng thời, một số ít hơn thuộc các tộc Vàng, Lú, Châu, Sùng, Hoàng, Vừ qua Si Ma Cai, Bắc Hà tỉnh Lào Cai. Như đợt trước, những di dân này dần dần rải rác khắp các tỉnh tây bắc. Qua đợt thứ ba, vào thời "Thái Bình Thiên Quốc" 1840-1868, chống lại triều Mãn Thanh, người Miêu tham gia đông đảo, không thành công, khoảng trên một vạn người từ Quý Châu, Quảng Tây, Vân Nam chạy qua trốn ở các tỉnh Lào Cai, Hà Giang, Yên Bái rồi lan rộng ra các miền đông bắc và tây bắc Việt Nam. Sau các đợt chính này, hằng năm vẫn có người người Miêu lẻ tẻ di cư qua, theo con đường Đồng Văn rồi xuống Tuyên Quang, cũng có một số từ Lào đến. Số dân người H'mông tăng lên đáng kể sau 1986. Ngày nay ở Việt Nam có hơn một triệu người H'mông trong số 9 triệu khắp thế giới, cư trú ở các tỉnh Hà Giang, Điện Biên, Sơn La, Lào Cai, Yên Bái, Cao Bằng.

Lao Chải - Tả Vạn

Người H'mông sống thành bản vài chục nóc nhà khép kín, có khi tường đá ngang đầu bao quanh. Nhà trệt, ba gian, hai chái, bưng ván, vách nứa, mái tranh, có hai hay ba cửa. Nhà giàu có cột gỗ thông kê trên đá, gác lát ván, mái lợp ngói âm dương. Người H'mông coi trọng dòng họ, sống quây quần thành cụm, có trường họ là người có uy tín được tôn trọng. Tình cảm thâm đậm gắn bó người cùng họ nhưng không được cưới nhau. Thanh niên nam nữ được lựa chọn bạn đời, còn có tục "cướp vợ", cô dâu bị chú rể bắt cóc đem về nhà sau mới báo cho gia đình nhà gái. Thường con trai có vợ thì tách ra ở riêng. Vợ chồng thường hòa thuận sống với nhau, cùng làm ăn, lên nương, xuống rẫy, ít khi bỏ nhau. Người H'mông có câu "Lửa cháy đến đâu người Mông theo đến đó". Sản phẩm nông nghiệp là ngô, khoai, vừng, đậu, mạch, rau,...lúa trong các thửa ruộng bậc thang, các cây ăn trái như táo, đào, mận, lê,...những cây thuốc như tam thất, xuyên khung, đảm cam,... Các nghề thủ công như đan lát, thợ rèn, đồ gỗ, đồ đựng, giấy bản, lưới cày, dao cuốc, đồ trang sức bằng bạc, ngay cả nòng súng được phát triển đa dạng, đạt trình độ cao. Người H'mông cũng như nhiều dân tộc ít người khác theo tín ngưỡng đa nguyên, nhưng cốt yếu là thờ cúng tổ tiên. Cũng có một số người H'mông ngày càng lớn theo đạo Thiên chúa và đạo Tin lành, nhưng có đoàn thể tôn giáo và phi chính phủ ở ngoại quốc loan báo nhiều tin đồn ở các tỉnh lai Châu, Lào Cay bị chính quyền đàn áp. Vừa rồi, có chuyện tập trung đồng người H'mông tại huyện Mường Nhé tỉnh Điện Biên nói lên thực tế khó khăn của một dân tộc thiểu số.

Lao Chải - Tả Vạn

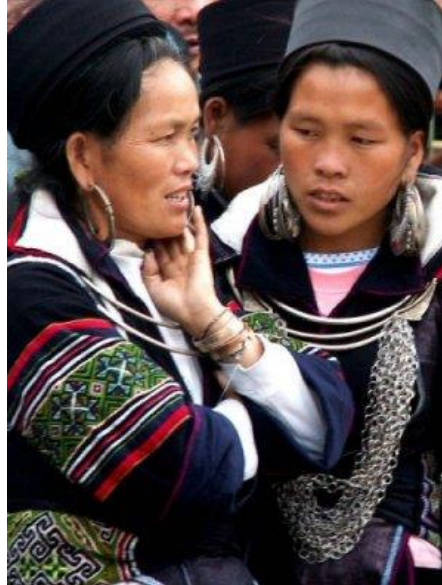
Đàn ông H'mông mặc áo cánh ngắn dưới thắt lưng, thân rộng, ống tay dài, đầu chít khăn hay đội mũ đính những hình tròn bạc chạm khắc hoa văn, quần dài rộng, áo quần đều màu chàm. Phụ nữ ăn mặc nếu không một màu xanh đậm thì rất là sặc sỡ, áo xẻ ngực có yếm, mớ chéch ngực phía bên trái, tấm xiêm trước ngực, khăn quấn đầu, xà cạp quấn hai chân, đeo khuyên tai, vòng cổ, vòng tai, vòng chân. Văn nghệ người H'mông khá phong phú, đặc biệt văn học truyền miệng : truyện thần thoại về anh hùng văn hóa, truyện dạy cách trồng ngô lúa, may áo quần, truyện cổ tích về thú vật, nhất là con hổ. Họ rất thích dân ca dân tộc, như gầu plênh (tiếng hát tình yêu), gầu xuông (tiếng hát cưới xin), hát khi làm việc nơi nương rẫy, xe sợi dệt vải hay trên đường đi chợ, lễ hội. Họ dùng ngựa thồ hàng, ngựa rất gần gũi và thân thiết với từng gia đình. Chợ phiên vừa là nơi trao đổi hàng hóa, vừa là nơi giao lưu tình cảm.. Chợ tình ở Sapa tổ chức mỗi năm một lần tuy sinh hoạt không còn sâu đậm như xưa. Họ có nhiều nhạc cụ dân tộc như sáo, khèn, kèn lá, đàn môi,... sử dụng cùng với tiếng hát trong những lễ hội như lễ hầu táo (đón năm mới). Thanh niên thường vừa thổi khèn vừa múa. Trai gái trao đổi tâm tình qua kèn lá, đàn môi. Sau một ngày lao động, người H'mông thích ca hát và dùng nhạc cụ nói lên cơn vui, nỗi buồn hay ca ngợi quê hương đất nước.

Sapa

Từng sống ở đồng quê hồi nhỏ, tôi rất thông cảm tình cảm người H'mông trông cảnh những cánh đồng bậc thang thấp thoáng nổi bật trước những dãy núi xanh lục đủ màu. Lấp ló sau những lùm cây là xóm làng yên tĩnh, sáng nghe tiếng gà gáy, chiều có mây mù bao phủ. Chạy quanh xóm có con sông nhỏ, có chỗ phình rộng thành hồ, mùa nóng tắm mát thật dễ chịu. Đối với người như tôi sống ở chốn thành thị náo nhiệt, ồn ào như Paris, về đây thấy như chốn thiên đàng. Mà không xa Sapa bao lắm. Bản Hồ, Lao Chải, Tả Van, Giang Tả Chải,...chỉ cách Sapa vài tiếng đồng hồ đi bộ. Khi đi dạo trên các đường đê giữa các ruộng lúa vàng cũng như khi vượt con suối nhỏ dọc những khóm hoa nuôi sức tím một màu, tôi tiếc mình không phải là nhà thơ để thả vài câu trữ tình. Nhưng đã có người H'mông hát giùm:

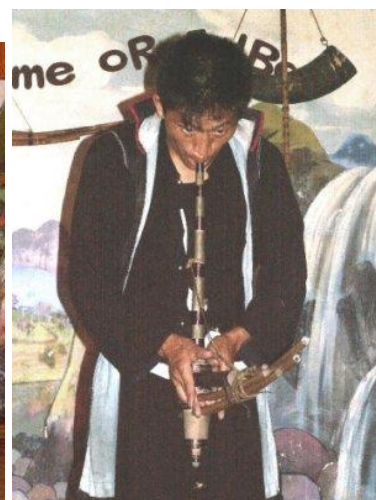
*Suối hát sau nhà, mây bay đầu núi
Gọi người H'mông ta đến với nhau
Nhịp nhàng múa quanh bếp lửa hồng
Nào anh nào em, gọi mùa Xuân về với bản H'mông*
Dương Toàn Thắng

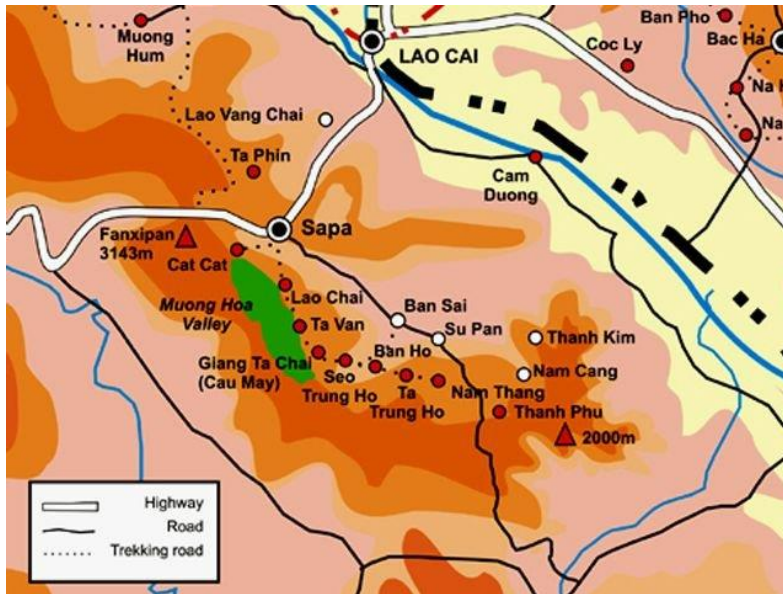

Sapa

Về với rừng, ước mong của người H'mông dần dần bị giới hạn vì như ở miền Điện Biên, ngay cả ở khu bảo tồn thiên nhiên Mường Nhé, "cả trăm nghìn hecta rừng đã bị phá, nói đúng hơn khu bảo tồn hơn ba trăm

nghìn hecta kia bị rỗng ruột từ rất lâu, nay đang tiếp tục bị xẻ thịt trên diện rộng." Theo nhà báo Đỗ Doãn Hoàng thì người phá rừng và xẻ đất là những người di dân tự do, những người H'Mông đi tìm nơi đất lành chim đậu. "Các xã mênh mông từ Mường Nhé, Sìn Thầu, Chung Chải, xưa vốn chỉ có duy nhất bản Nậm Là là nơi sinh sống của đồng bào H'mông thì nay, dân số Mường Nhé đã đến mức nửa già là người H'mông. Hầu hết họ đến bằng con đường di dân tự do". Số phận của người H'mông không khác gì số phận những người dân tộc thiểu số khác, kể cả những dân tộc trên Cao nguyên Trung Việt, nơi rừng dần bị phá hủy để người Kinh trồng cà phê ! Những nhà dân tộc học thường bảo rừng là môi trường sinh sống của người dân tộc thiểu số, phá rừng là cách dễ dàng nhất để triệt tiêu một dân tộc. Mấy ngày ở Sapa vui bao nhiêu với phong cảnh quê hương hữu tình thì tôi lại buồn bấy nhiêu vì thấy tương lai mờ mịt của một số đồng bào. Trái với dân tộc Dao, dường như trẻ em H'mông ít được đi học. Ở Sapa, chúng đi bán hàng ; khách du lịch Tây phương đã có phàn nàn chúng hay chạy theo xin tiền... Vừa qua, đài truyền hình A2 của Pháp có chiếu một chương trình "Rendez-vous en terre inconnue" trong ấy anh chàng đá bóng bầu dục Frédéric Michalak được mời về ăn ở hai tuần với một xóm người dân tộc Lô Lô đen, liệu tiếp xúc với nền văn minh có giúp ích được gì cho tình thế hiện nay ?

Xô thành hè 2013
Võ Quang Yến